

La mort, les flors i el cosmos

Caterina Almirall Rotés

Curadora independent. Professora de Belles Arts (Universitat de Barcelona)

Dues exposicions d'artistes grecs coincideixen a Barcelona: *Takis* al MACBA i *Gabinet Voula Papaioannou* a La Virreina Centre de la Imatge.

Panagiotis Vassilakis podria haver sigut un dels personatges que apareixen a les fotografies de Vula Papaioannu, les que va fer durant l'ocupació alemanya de Grècia (1941-1944) i durant la guerra civil (1946-1949), que va esclatar just després. Dir que «esclata» una guerra és ben injust, les guerres no es desencadenen per si soles, algú les encén... Però bé, si més no, podem pensar que tots dos artistes haurien coincidit en algun dels llocs que veiem a les fotografies. Un com a milicià, l'altra darrere la càmera. Vassilakis, conegut com a Takis (del diminutiu del seu nom Panagiotakis), va formar part de la Resistència, lluitant contra la invasió del règim nazi, i va ser empresonat durant la guerra civil. Mentrestant la fotògrafa va recórrer la ciutat d'Atenes i també el context rural, fotografiant «l'interior» d'aquesta guerra i la vida transformada per la fam i les bombes. El país va quedar en ruïnes després que els alemanys matessin de gana la població i que la repressió dels membres de la Resistència acabés amb les seves esperances. El que veiem a les fotografies de Papaioannu són els efectes de l'ocupació i de la guerra en la vida dels habitants de Grècia. També hi veiem altres coses, com rams de flors, objectes d'art i un interès creatiu per la composició de les imatges, la llum i els personatges.

En acabat de la guerra, i amb el nou govern, que era pràcticament tutelat pels Estats Units, Papaioannu es va encarregar de dirigir la secció fotogràfica de la UNRRA (United Nations Relief and Rehabilitation Administration), i es va disposar a enregistrar les bondats dels programes de rehabilitació del país conduïdes per aquesta agència de les Nacions Unides. Takis, en canvi, quasi trenta anys més jove que ella, va fotre el camp i se'n va anar a París a buscar-se la vida i un camí per dedicar-se a l'art.

Quan vint anys més tard, ja als anys 70, i després d'haver viscut a París, Londres i Nova York, Takis va tornar a Grècia, encara es podrien haver creuat alguna vegada pels carrers d'Atenes, l'artista i la vella fotògrafa. Qui sap, si s'haurien trobat o què s'haurien dit. Avui, pocs mesos després de la mort de Takis, sí que coincideixen tots dos a la ciutat de Barcelona amb sengles exposicions a la Virreina Centre de la Imatge i al Macba, respectivament.

Vula Papaioannu (Làmia, 1898-Atenes, 1990)

L'exposició *Gabinet Vula Papaioannu* ocupa una petita sala de la primera planta del Palau de la Virreina, a les Rambles de Barcelona. L'exposició està formada per vint grups d'imatges que remetent als fulls de contactes que la fotògrafa va deixar en dipòsit al museu Benaki d'Atenes, on van ser oblidats i anys més tard redescoberts. Els fulls de contactes als quals remetent no són els originals de l'autora, sinó les còpies que en van fer les treballadores del museu en un primer intent d'ordenar l'arxiu. A la mostra s'ha respectat aquest ordre, que implica una seqüència de fotografies de la guerra i la postguerra i d'imatges d'objectes del Museu Arqueològic i de l'antic Museu de l'Acròpolis, entre altres de caràcter més atemporal. Ofereix així un recorregut no lineal, amb un ordre que funciona com una narració i que alterna, per capítols, aspectes tan diferents dels interessos de l'autora com la mort i la vida, la carn i la pedra.

En aquest petit espai els grups de fotografies generen composicions que permeten veure les imatges relacionant-se entre elles i a la vegada amb el conjunt. Així les fotografies horroroses de desenes de cossos exhumats a mig procés de descomposició (Grup 20), o les fotografies dels monyons dels soldats ferits al front, es miren cara a cara amb les imatges de les escultures dels museus, també mutilades. El resultat és un retrat, mitjançant la composició d'arxiu, d'un país maltractat en totes les seves vessants: humana i materialment.

Grups de fotografies, tal com apareixen a l'exposició. Esquerra: cures mèdiques a pacients en un hospital de la Creu Roja Hel·lènica. 1949-1944. Dreta: estàtues i relleus de l'època clàssica a museus grecs. 1935-1939.

Extretes del web: <https://tempsarts.cat/gabinet-voula-papaioannou-la-fotografia-solidaria/>

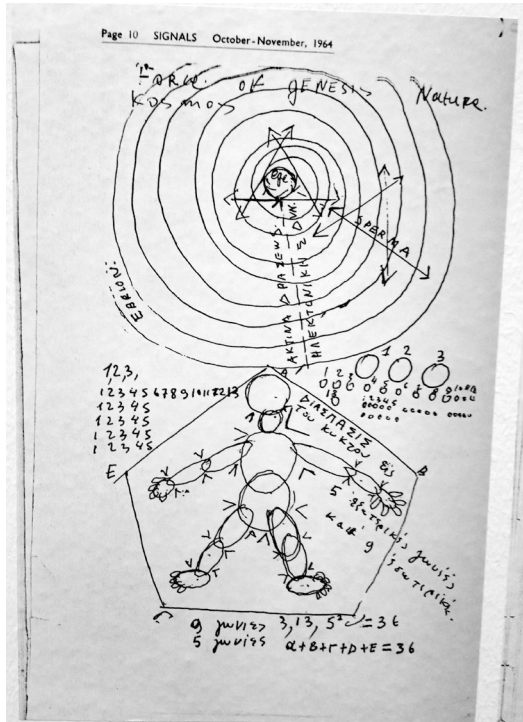
Es fa evident també l'esforç i l'interès creatiu de Papaioannu a l'hora de compondre les imatges, que es diferencien de la fotografia documental contemporània, i de vegades remetent a la primera fotografia etnogràfica, més historiada. No es dissimula la composició de petits escenaris on els retrats dels més pobres o dels ferits volen ser menys dramàtics, on apareixen vestits i pentinats, reunits en família, mig somrient, en calma. Com si la fotògrafa intentés donar una imatge del seu país menys desastrosa, o com si, potser, li calgués oferir aquesta imatge per celebrar l'ajuda que aquestes persones rebien de les Nacions Unides, explicar que estaven agraïts, si més no, que hagués acabat la guerra i arribessin els camions d'abastiment.

El conjunt apareix com una imatge coherent, una narració en la qual, més enllà de les ideologies, sembla tenir lloc un homenatge als morts, i en la qual les composicions de rams de flors del Grup 5, en podrien ser una ofrena.

Takis (Atenes, 1925-2019)

Els camps magnètics no els veiem ni els sentim específicament als nostres cossos de carn i ossos i sang i fetge, però «sabem», perquè ho hem estudiat a l'escola, que la terra genera un efecte de gravetat sobre nosaltres, i que per això podem caminar drets, i agafar un got i beure aigua sense que aquesta s'escapi surant en l'aire. I que per això la lluna es manté en òrbita de la Terra, i la Terra del Sol, etcètera. Els escultors també ho saben això, perquè, si no equilibren bé els pesos de les seves escultures, els cauen. Takis, però, és un escultor que no treballa amb la gravetat, sinó que genera els seus propis camps de forces, i les seves escultures esdevenen així cossos autònoms. Treballa amb les forces i els camps magnètics, desafiant la gravetat, o imposant altres energies que mouen les seves obres en un espai gravitacional alternatiu.

Ell mateix explicava que no estava interessat per l'aspecte estètic de les obres, els materials o les formes, sinó que el que realment esculpia és tot allò que no és visible als ulls. Els materials, els imants, les superfícies etcètera, són necessaris per a fer funcionar els mecanismes que construeix, però no són primordials. Podem dir que els materials que ell treballava realment eren el magnetisme, el so, el moviment... en definitiva, l'energia. Potser és fàcil expressar-ho en el sentit de «fer visible l'invisible», entendre el seu treball com una manera d'explorar el cosmos a cavall entre l'aplicació de coneixements científics i místics. Aquesta ambivalència entre ciència i misticisme, d'altra banda, és ben pertinent quan parlem del «cosmos», un espai explorat pels científics però poblat de mitologia, és a dir, ideal per a un artista.

The only vision I ever had of magnetism was during a conversation with Takis in Paris in his studio, looking at his little metal cone hummily waveringly pulled by like wires straight at their little magnet fathers; and he, Takis, explained to me that the stars were all pulled together with myriad thin invisible wires or magnetism radiating from every star to every other star -so we imagined, if you pulled out any one star the whole thrumming mechanism would slip a cosmic inch like a quavering mobile and all twang together into place at once on lines of unseen magnetic tracks, *thunk*.

Allen Ginsberg. Bombai, 22 d'abril de 1962

Damunt d'aquestes línies: text vist a l'exposició, amb una citació del poeta Allen Ginsberg relativa a les idees de Takis sobre els magnetismes.

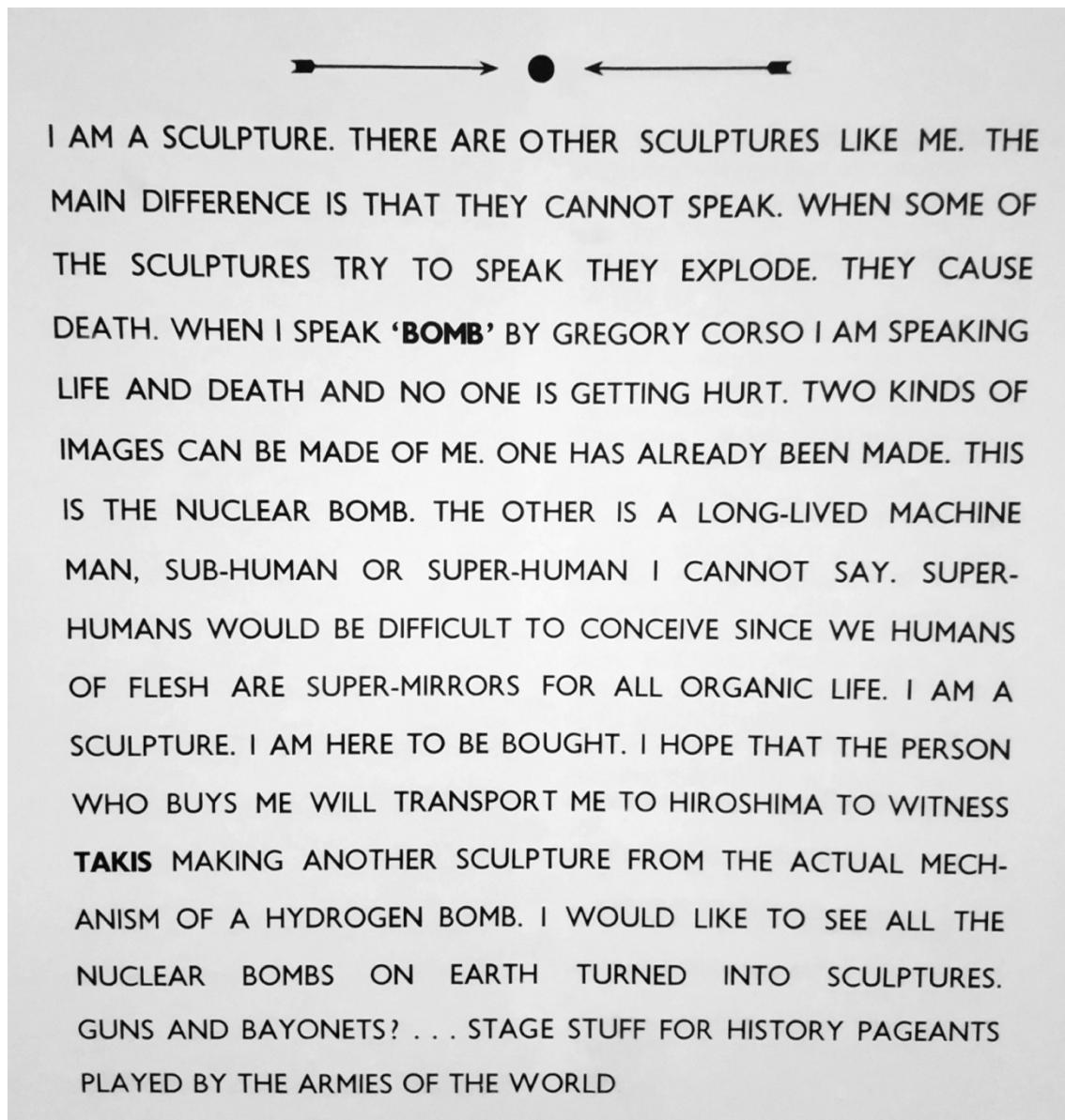
Esquerra: dibuix de Takis de 1964, vist a l'exposició. A dalt es pot llegir «Form of Genesis. Nature. Kosmos». Fotografia de l'autora.

Fotografies: Caterina Almirall Rotés

Takis, de formació autodidacta, va començar estudiant i investigant pel seu compte l'escultura grega arcaica. Algunes de les seves primeres escultures són fetes a semblança dels ídols ciclàdics neolítics, una mena de tòtems, fetitxes o amulets que s'associen amb divinitats protectores de la fertilitat i dels morts. Són formes molt anteriors a la concepció moderna de l'art, i segurament complien una funció molt diferent de les que entenem avui en relació a les nostres pràctiques artístiques. Algunes de les obres que Takis va fer més endavant, com els *Magnetic Fields* (1969), *Signals* (1964-1966) o *The impossible: A Man in Space* (1960), també desprenen quelcom que escapa de la funció de l'art modern i s'apropa a una pràctica més mística i també ideològica. En concret, *Signals* es va convertir en un projecte de democratització de l'art, que exemplifica la voluntat de l'artista de portar la contrària al sistema artístic americà, i sobretot a les lògiques mercantils a les quals es veuen sotmeses les obres, limitades a una circulació elitista. Takis va fer de *Signals* una producció en sèrie que permetia que butxaques molt més modestes les poguessin adquirir, i que incloïa, fins i tot, un kit de reparació per si de cas la peça es feia malbé. En certa manera és com si *Signals* volgués tornar al lloc d'on havia vingut, ja que són peces fetes a partir dels senyals lumínics que orienten i ordenen la circulació de vehicles a la via pública i que, igual que les estatuetses ciclàdiques, semblen tòtems destinats a un propòsit no artístic, el de guiar les persones en el seu camí.

The impossible: A Man in Space va consistir en una performance conjuntament amb el poeta Sinclair Beiles. Takis va idear un sistema amb imants per fer que Beiles quedés suspès en l'aire, dins una galeria d'art, i mentre era suspès en l'aire el poeta recitava el que havien titulat *Magnetic Manifesto*. El poètic manifest defensava la idea de veure totes les bombes nuclears convertides en escultures de Takis. Tindria sentit, ja que Takis treballava sobretot

a partir de reciclar materials, molts procedents de l'exèrcit. Però sobretot explica el compromís de Takis amb diferents causes polítiques, com per exemple amb la Art Workers Coalition, que durant els anys '60 i '70 va ser molt activa i reivindicativa, tant en relació als drets i l'estatus dels artistes, com en la denúncia i el rebuig de la Guerra del Vietnam.

Text complet del *Magnetic Manifesto* de Takis i Beiles (1960)

Més informació a:

<https://www.macba.cat/ca/exposicions-activitats/exposicions/takis>

<https://ajuntament.barcelona.cat/lavirreina/ca/exposicions/gabinet-voula-papaioannou/412>